

HISTORIER
OM DANMARK

.....

HISTORIER HOS OS!

– Et brugerinddragende samarbejdsprojekt om den skjulte kulturarvs
potentiale til skabelse af historisk forankring og stedsidentitet.

.....

VÆRKTØJSKASSE
FOR MUSEER
OG BYUDVIKLERE

INDHOLD

• • • • •

"KASSEN"

INTRODUKTION 4

Byudvikling med historisk forankring 5

Hvem fortæller historien? 6

"VÆRKTØJERNE"

VIDEN 9

EKSEMPLER 10

IDENTIFIKATION 11

Identifikation gennem sted 11

Identifikation gennem det almenmenneskelige 12

Identifikation gennem egen livsverden 13

EKSEMPLER 14

NARRATIV 17

EKSEMPLER 18

SAMSKABELSE OG BORGERINDDRAGELSE 19

EKSEMPLER 20

INDSAMLEDE INFORMATIONER 21

Spørgsmål til fortiden 21

Opringninger fra fortiden 24

Frit forslag 25

MÅLGRUPPER 26

KONKLUSION 28

SPØRGSMÅLSBANK 30

" K A S S E N "

*En god værktøjskasse har rum i flere lag og kan foldes ud, så man kan overskue indholdet.
Vi begynder med kassen...*

INTRODUKTION

• • • • •

I projektet *Historier hos os! – Et brugerinddragende samarbejdsprojekt om den skjulte kulturarvs potentiale til skabelse af historisk forankring og stedsidentitet* har vi arbejdet intensivt med at opdyrke både de små og de store historier fra den fjerne fortid i et helt specifikt lokalområde, hvor en stor ny bydel skal udvikles i fremtiden. For hvad synes de mennesker, der skal bo der, egentlig er de mest spændende og relevante historier fra fortiden? Og kan vi bruge kendskabet til vores lokale historier til at styrke vores selvforståelse i fremtiden?

Den lille landsby Lisbjerg nord for Aarhus står i usædvanlig tydelig grad midt i historien. Lige på kanten mellem fortid og fremtid. Fremtiden byder på usædvanligt store omvæltninger i Lisbjerg. En helt ny by opstår fra bar mark, og Lisbjerg forventes at blive et af Danmarks største byudviklingsområder. Der spås en udvikling fra knap 900 indbyggere til 25.000 i løbet af de kommende år! Også i fortiden har området været attraktivt. Utallige udgravninger i og omkring Lisbjerg vidner om en spændende og bemærkelsesværdig fortid og rummer fortællinger, der rager op over almindelighederne – også på nationalt plan.

Vi har sat os for at omsætte den store akkumulerede viden om den skjulte kulturarv, som vi har opnået gennem systematiske undersøgelser i forbindelse med byggemodningen i Lisbjerg til en inddragende dialog med offentligheden og borgerne i området. Endvidere har vi inddraget hele Østjylland gennem et omfattende samarbejde med DR Østjylland og ved hjælp af den øvrige lokalpresse, sociale medier samt medieplatforme hos de involverede samarbejdspartnere.

Sideløbende med projektet har mere langsigtede planer for inddragelsen af kulturarven i den fysiske byplanlægning endvidere taget form, og denne del af samarbejdet mellem projektets partnere vil fortsætte i fremtiden.

Projektet er udviklet og afviklet i tæt samarbejde mellem Moesgaard Museum, Aarhus Kommune og DR Østjylland samt borgere i Lisbjerg og omegn og er ét ud af 13 projekter i det nationale initiativ *Historier om Danmark*, der er støttet af Nordea-fonden og løber parallelt med DR's danmarkshistoriske satsning, TV-serien *Historien om Danmark*.

Byudvikling med historisk forankring

• • • • •

Både i dansk og europæisk sammenhæng er det efterhånden veldokumenteret, at kulturarv har stor betydning for, hvorvidt mennesker vælger at bosætte sig i et område, og for om man kan trække erhvervslivet til¹. Samtidig har erfaringerne vist, at det kan være vanskeligt at skabe en oplevelse af forankring og stedsidentitet, når store nye bydele opføres fra bar mark. Fornemmelsen af historieløshed kan være udtalt, og den kan stå i vejen for udviklingen af en harmonisk selvforståelse i et nyopført område.

Det ved moderne byplanlæggere, og "historisk forankring" og "midlertidighed"² tænkes derfor ofte ind som en del af byudviklingen. Men kan steders identitet overhovedet designes? Og hvad sker der, når vi inddrager historien i sådan en proces?

Det er spørgsmål, som er langt større end et kortvarigt projekt i en enkelt landsby. Men *Historier hos os!* har alligevel afstedkommet vigtige erfaringer og ikke mindst tanker og overvejelser, der kan bredes ud og ses i et langt større perspektiv.

I det nærværende arbejde skal nogle af refleksionerne derfor deles til inspiration for museer, byudviklere og bygherrer, der ønsker at arbejde med stedsidentitet og historisk forankring i forbindelse med opførelsen af bebyggelser fra – tilsyneladende – bar mark. Oftest findes historien nemlig allerede lige under fødderne, og den kan udforskes i samarbejde med stedets kommende beboere!

Hvem fortæller historien?

• • • • •

Både i kommunalt og musealt regi er der i disse år fokus på borger-/brugerinddragelse og samskabelsesprocesser.³ I mange sammenhænge er det forhåbningen, at institutionerne ved at indtage en mere åben position overfor omverdenen kan opnå nye og bæredygtige løsninger på områder, der er relevante for borgerne/brugerne. Tankerne er også yderst relevante, når man ønsker at indfange og formidle det specifikke steds særlige historie bedst muligt.

Én af projektets grundsten er den nysgerrige tilgang til borgernes egen oplevelse af "fortiden under fødderne". Men den fjerne og skjulte fortid er samtidig svært stof! Til trods for offentligt tilgængelige rapporter og beredvillig formidling under feltarbejdet er det langt de færreste arkæologiske undersøgelser, som giver umiddelbar mening for udenforstående. Uden tilvejebringelsen af formidlede og vinklede fakta ville det næppe være muligt for offentligheden at tage del i en dialog om den fjerne fortid i et lokalområde.

Museet vil derfor uundgåeligt optræde som en autoritet, når stolpehuller, fund, jordprøver og dateringer skal indlejres i en overordnet fortælling, der kan videreformidles. Men i *Historier hos os!* har vi på den anden side ikke ønsket at designe en færdigpakket historie om et sted.

Der er derfor to spor i projektet, som fletter sig ind i hinanden. Det ene er et videns-

formidlende spor, hvor samarbejdet mellem DR Østjylland og Moesgaard Museums eksperter har ført til en serie af dramatiserede lydfortællinger af udvalgte historier, der hver især bidrager til at sætte en lokal vinkel på den store Danmarkshistorie med nedslag i stenalder, jernalder, vikingetid og middelalder. En række tematiske foredrag har ligeledes taget udgangspunkt i viden om stedet og koblinger til den overordnede historie. Dette spor har haft til formål at skabe en fælles referenceramme og danne en platform for oplyst dialog.

I det andet spor har vi i stedet forsøgt at træde et skridt tilbage fra vores respektive fagligheder i projektgruppen og møde borgerne i en åben og ligeværdig udforskning af historien og dens betydning på netop dette sted. Herunder hører åbent hus arrangementer, hvor borgere i området var indbudt til dialog om fortiden og fremtiden i deres lokalområde, et gennemgående element hvor "spørgsmål til en person fra fortiden" var omdrejningspunkt, workshopøvelser i forbindelse med debatarrangementerne, samt etableringen af en tidskapsel i samarbejde med Lisbjergskolen. Der har endvidere under hele projektforsløbet været et intentionelt fokus på at sætte fortid, nutid og fremtid i forbindelse med hinanden.

Begge spor har tilsammen skabt et grundlag for at arbejde med stedsidentitet. Både i fællesskab og for den enkelte.

" VÆ R K T Ø J E R N E "

En god værktøjskasse indeholder forskellige værktøjer til forskellige funktioner. De skal ikke være svære at bruge, og man kan sagtens låne dem ud. Her præsenterer vi vores værktøjer – til fri afbenyttelse.

VIDEN

• • • • •

Når fagfolk formidler nyere tids historie, naturhistorie og kunst, er der ofte en fælles referenceramme at tage afsæt i for et udenforstående publikum. Der er mulighed for at tage afsæt i kæden af tidligere generationer, der er stående bygninger og rum, som kan opleves, og der er elementer, som kan afkodes og forstås umiddelbart. Men i mødet med den fjerne forhistorie vil de fleste andre end fagfolk til gengæld være ret forudsætningsløse. At forvandle arkæologiske levn skjult under jordoverfladen til en forståelig og relevant fortælling om det levede liv i fortiden kræver baggrundsviden. Det er derfor nødvendigt, at der formidles en vis mængde viden, før lægfolk kan forholde sig til emner i den fjerne fortid. Vi har med andre ord vægtet at klæde offentligheden godt på til at kunne tage del i en dialog om en forhistorie, der er både spændende, relevant – og sand.

I vores projekt har vi taget udgangspunkt i den forhistorie, der rent faktisk er i et specifikt område. Det har betydet, at vi er gået den lange vej fra arkæologiske rapporter og originalmateriale til et egentligt billede af et lokalområdes unikke historiske forløb fra stenalder til middelalder, hvor landsbyen fik en form, der kan genkendes i nutidens bybillede. I processen har vi ønsket at puste liv i historier, der aldrig er blevet fortalt, og at booste de lokale highlights. I valget af stof og vinkler har vi endvidere vægtet koblinger til "den store" Danmarkshistorie, til strømninger ude i verden og til konkrete, lokale steder, samt at almenmenneskelige temaer var indtænkt alle vegne.

EKSEMPLER

• • • • •

I *Historier hos os!* har vi arbejdet med vidensformidlingen på følgende vis:

- Den store mængde af arkæologiske sager fra området omkring Lisbjerg er blevet gennemtrawlet og udkrystalliseret til fire lydfortællinger, der hver især fortæller om de vigtigste begivenheder i områdets forhistorie. Arbejdet har involveret input fra otte af museets arkæologer, der hver især har haft specialviden om relevante lokaliteter og fund, en redaktør som har samlet indholdet til formidlende tekstoplæg, samt en journalist der har dramatiseret og produceret de endelige lydfortællinger på basis af oplæggene. Både tekstoplæg og lydfortællinger er tilgængelige fra projektets hjemmeside.
- Vi indhentede relevante foredragsholdere, der blev sat i stævne to og to til åbne debatarrangementer. Det var ønsket – og resultatet – at mødet mellem foredragsholderne omkring bestemte temaer ville bidrage til at brede debatten ud til salen. En ekspert i fortidens fødevarer mødte således en fremtidsforsker med speciale i mad, og en ekspert i middelalderens sygdomme og sundhedstilstand mødte en moderne overlæge med speciale i livsstilssygdomme.

IDENTIFIKATION

• • • • •

Ét andet af projektets værktøjer har været at skabe et refleksionsrum, der er relevant for så mange mennesker som muligt. Ved at stille vores arkæologisk faglige specialviden til rådighed og formidle, hvad vi ved om lige præcis det valgte lokalområde, har vi forsøgt at skabe mulighed for oplevelser af identifikation på tre parametre, der løber som røde tråde igennem hele projektet:

- Identifikation gennem sted
- Identifikation gennem det almenmenneskelige
- Identifikation gennem egen livsverden

Identifikation gennem sted

Det kan godt lade sig gøre at konstruere en fælles historie om et sted. Forestillede fællesskaber kan finde forankring i grupper, der er for store til at have erfarede historier til fælles, og historie, traditioner, materielle symboler m.m. kan opdyrkes i understøttelsen af identitetsbyggeriet⁴. Men forskning har vist, at zoomer man ind på en række eksempler i moderne dansk byudvikling, hvor man har forsøgt at designe steders historie og identitet, viser det sig, at det ikke er så enkelt at skabe en stedsidentitet⁵.

Bevidst opdyrkning af historisk forankring i et nyopført byområde sker i nogle tilfælde med en ganske tynd tråd til den egentlige, faktuelle historie eller gennem decideret konstruktion af en historie. Et eksempel på det sidste er A-huset på Islands Brygge i København, hvor man inviterede kunstnere og kreative til midlertidigt at indtage en gammel industribygning og udfolde sig med atelier, værksteder, fester m.m. i en periode forud for ombygningen til eksklusive lejligheder. Efterfølgende kunne man inddrage bygningens (konstruerede) historie i fortællingen om et pulserende, kreativt sted med kant⁶.

Det skete i fortiden er per definition "historie", uanset om den er tilrettelagt eller ej, men der vil som regel allerede være en egentlig historie i et område, der vil være både dyb og lang. Problemet er blot, at den ofte er usynlig på den moderne overflade.

Der er i det hele taget et klart fokus på synlig kulturarv, når arkitekter og byplanlæggere skal finde og integrere historien i nye bybilleder. Men i vores case Lisbjerg er der som i de fleste andre landsbyer ikke meget anden bygningsmasse af historisk karakter end landsbyens kirke og et par gårde. Til trods for det overordentlig omfattende format i byfornyelsen, så har Lisbjerg-projektet dette til fælles med langt de fleste byudviklingsområder i det meste af landet.

Til gengæld vil byggemodning ofte naturligt indbefatte arkæologiske undersøgelser, og i søgen efter historisk forankring vil det være særdeles oplagt at opdyrke netop den historie, som lå gemt under mulden, inden nybyggerne flyttede ind. Men hvordan kan vi opdyrke den skjulte kulturarv til at blive en del af fortællingen om et sted?

Som et museum med et arkæologisk ansvarsområde har vi erfaringer med det møde med offentligheden, som finder sted på udgravningerne. Her opleves det ofte, at fund og arkæologiske resultater får relevans, fordi de fremdrages på det specifikke sted. Med andre ord; uanset hvor ubetydelig et enkelt flintfund eller lerkarskår kan være i verdenshistorien, så kan det have en enorm betydning, fordi det er fundet lige netop på et sted, som de besøgende har en relation til.

Identifikation gennem det almenmenneskelige

En anden måde at skabe identifikation med den fjerne fortid på er gennem et fokus på det almenmenneskelige. Der er aspekter af menneskers liv, som vi har til fælles gennem tid og rum. Der er dilemmaer, vi kan genkende, og der er kontraster, som vi kan spejle os i. Det som var bedre, værre eller bare helt forskelligt.

I skrivende stund kan filmudstillingen *Rejsen* opleves på Moesgaard Museum. *Rejsen* er skabt i samarbejde med Zentropa, og filmprojektet har netop fokus på de menneskelige grundvilkår; fødsel, kærlighed, tro, angst, tab, rationalitet og død. Men også mindre eksplicit arbejdes der ofte med identifikation gennem det almenmenneskelige som greb i moderne museumsformidling.

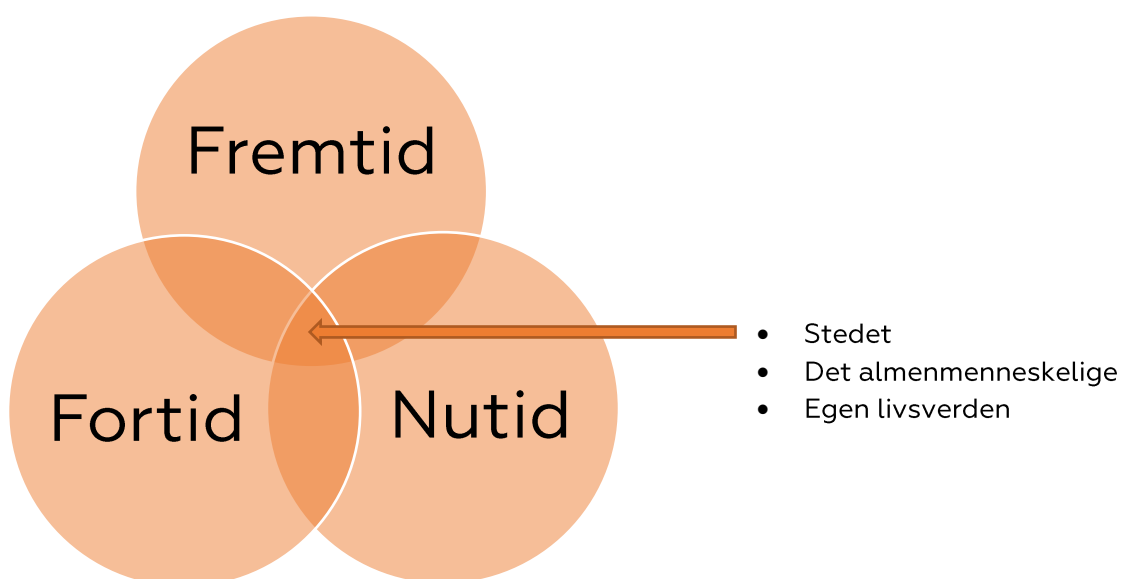
I et projekt som *Historier hos os!*, hvor vi ønskede at skabe dialog, var det også ganske oplagt at benytte os af denne indgang til offentlighedens forforståelse. Både i lydfortællingerne og debatarrangementerne har der hele tiden været et intentionelt

fokus på det almenmenneskelige som et udgangspunkt for at trække lange tråde gennem tid⁷.

Identifikation gennem egen livsverden

Et tredje redskab til at skabe identifikation er at skabe relevans i forhold til menneskers egne erfaringer og forståelsesmønstre i nutiden. Både stedet og det almenmenneskelige er naturligvis med til at skabe en relevans for deltagerne i projektet. Men også i andre tilfælde kan der opstå vinkler, der forbinder nutidig hverdag med fortiden.

Ved at skabe rum for fri dialog på baggrund af et vidensbaseret oplæg, kan der opstå mange relevante associationer, hvor forskellige dele af historien pludselig får relevans i forhold til menneskers dagligdag. Mad og de gamle kornsorter var en sådan "krog" for en workshopdeltager, der gik højt op i bagning. Børnedødelighed blandt middelalderens borgere i Lisbjerg satte gang i refleksionerne hos en yngre kvinde, der havde arbejdet i Afrika. En dreng, der havde udviklet et computerspil, reflekterede over, hvorvidt nutidens digitale meritter ville kunne bevares til eftertiden på samme måde som fortidens oldsager. Endelig kunne flere personer med sundhedsfaglig baggrund udbrede debatten omkring livsstilssygdomme i middelalder og nutid på baggrund af deres arbejdsmæssige erfaringer.

EKSEMPLER

• • • • •

Det stedsspecifikke kom i vores projekt blandt andet til udtryk på følgende måder:

- I arrangementet Arkæolog Camp og Science Lab var den personlige indgang til stedet i centrum, idét oplægget var: Kom og se, hvad er der fundet, hvor DU bor? Det kan lyde som et vovet løfte. Men i Lisbjergområdet er dette faktisk muligt, da stort set hele området har været udsat for arkæologisk undersøgelse. Med direkte opkobling til museets server og sagsmapper med arkæologiske rapporter, kortmateriale, fotos m.m. kunne interesserede borgere gå på opdagelse i deres eget lokalområde med fagarkæologen i rollen som navigatør og "oversætter" af fagsprog. Her oplevede vi, at prøvegravninger og løsfund, som ikke har haft den store bevågenhed på museet eller i offentligheden pludselig fik stor relevans, fordi sagerne havde udspillet sig nær ved de steder, hvor de besøgende bor eller færdes.
- Igennem skabelsen af fire dramatiserede lydfortællinger lagde vi vægt på, at det nutidige landskab og det stedsspecifikke skulle fungere som vigtige ankerpunkter i lydfortællingerne. Under udvælgelsen af stof og lokaliteter til fortællingerne udgjorde nærheden og sigtelinjer til vigtige punkter både i det nuværende og det kommende Lisbjerg et selektionskriterie. Under lanceringen af lydfortællingerne inviterede vi til guidede ture, hvor fortællingerne kunne opleves ude i landskabet. De lokaliteter, som danner udgangspunkt for historierne, blev udpeget af museets arkæologer, og fortidens landskaber blev forsøgt fremmanet. Samtidig bidrog deltagernes viden om lokalområdet til berigende dialog undervejs.

Eksempler på vinklinger omkring det almenmenneskelige i vores projekt:

- Lydfortællingerne, der fungerer som nedslag igennem oldtid og middelalder, er samtidig opbygget som en udvikling gennem forskellige livsfaser. I stenalder fortælles fra den tiårige drengs ståsted i livet, mens en yngre mand er hovedperson i jernalderhistorien og hhv. en midaldrende mand og en gammel kvinde i historierne om vikingetid og middelalder. Fortællingerne behandler grundfølelser som skam, frygt, glæde, ydmyghed og tro og fortæller om

dilemmaer, som umiddelbart vil være relevante for de fleste mennesker uanset tid og rum.

- I to debatarrangementer forsøgte vi at skabe fokus på almenrelevante emner som mad, sundhed/sygdom og livsstil.

Ved at sætte stenalderens indførelse af landbruget ind i en ramme, der strækker sig helt ind i fremtiden, forsøgte vi at skabe en oplevelse af forbundethed med fortiden omkring et universelt emne. For har vi overhovedet oplevet så omfattende kostomlægninger siden, og hvad kan vi forestille os om fremtidens fødevarerevolutioner? Til at spænde tråden ud fra fortid til fremtid var to oplægsholdere inviteret – en arkæolog og ekspert i fortidens fødevarer og en fremtidsforsker med speciale i fremtidens fødevarer.

I arrangementet Sundhed og Livsstil i middelalder og nutid var fokus rettet mod kroppen, og begrebet "livsstilssygdomme" blev foldet ud i en bredere forståelse. Vores kroppe præges af vores livsstil (den måde vi lever på), og vores livsstil siger noget om vores samtid. En ekspert i middelalderens sygdomme og sundhedstilstand var sat i stævne med en moderne overlæge med speciale i livsstilssygdomme. Tråden mellem fortid og nutid kunne knyttes i endnu højere grad end forventet, da sidstnævntes konklusion var, at nogle af nutidens største livsstilsproblemer, nemlig blodpropper og fedme, skyldes mekanismer, der var ønskelige for overlevelsen i middelalderen.

Eksempler på identifikation gennem egen livsverden:

- I forbindelse med begge debatarrangementer var der indlejret workshopøvelser, hvor deltagerne så vidt muligt skulle tænke sig selv ind i temaerne. For eksempel var én af pointerne i foredraget om stenalderbønderne, at indførelsen af agerbruget medførte enorme mentale omvæltninger. Med afsæt i dette lagde vi gennem en øvelse op til, at hver enkelt kunne overveje, hvor vidt "bondens" eller "jæger-samlerens" mentale tilgang til tilværelsen passede bedst på dem. Under arrangementet om sundhed og livsstil afgjorde vi ved hjælp af håndsoprækning, hvor mange af deltagerne der ville være i live, hvis vi havde levet i middelalderen på grundlag af en række almindelige tildragelser gennem livet.

- En gennemgående øvelse i flere af arrangementerne involverede en meget stor taleboble med et spørgsmålstejn og opfordringen til at skrive "spørgsmål til fortiden" på Post It's. Præmissen var, at deltagerne skulle overveje, hvad de ville spørge om, hvis de mødte en person fra stenalderen/vikingetiden. Derved skabte vi (på meget enkel vis) et konkret tankeeksperiment om et nysgerrigt møde med et andet menneske. Nogle af svarene udviser en bevidsthed om, at den fortidige persons livsverden var anderledes end ens egen, andre er en mere direkte spejling af spørgerens egen livsverden.
- En særlig stor succes var idéen om en Tidskapsel, der kunne indfange Lisbjergborgernes hverdag anno 2017 og gemme den til fremtidens arkæologer. Tidskapslen tog udgangspunkt i deltagernes eget liv og blev en ramme for refleksion over ens egen rolle i historien. Rigtig mange børn udfyldte sedler, der fortalte om deres dagligdag. Familiefotos, tegninger, to aflagte mobiltelefoner, en karton mælk, en legoklods og en tandbørste var blandt de mange bud på tidstypiske "oldsager" fra 2017. En kvinde havde medbragt en stil fra 1966, som hun havde gemt fra sin skoletid. Stilen handlede om hjemegnen Lisbjerg og indeholdt blandt andet tanker om stedets fremtid, hvorved den i sig selv var en form for tidskapsel!

NARRATIVER

• • • • •

Inde på museerne er udfordringerne med visualiseringen af det levede liv i den fjerne fortid velkendte. Erfaringerne fra Moesgaard Museums vellykkede opgradering af formidlingen er, at det er vigtigt at sætte mennesket i centrum og arbejde med narrativer og dramaturgi. Hovedsagelig bliver der gjort brug af narrativer, hvor fortidige personer er i centrum, og deres fortællinger bruges som afsæt for at formidle deres samtid.

Men der er også en anden form for narrativer på spil i museernes formidlingspraksis. I kontakten med museumsgæster, amatørarkæologer, skolebørn m.fl. vil de fleste museumsansatte kunne nikke genkendende til situationer, hvor selvoplevede anekdoter om fund af oldsager og fortidsminder har flettet sig ind i menneskers liv og er blevet en del af personens eget narrativ.

EKSEMPLER

• • • • •

Begge tilgange til narrativer har vi opdyrket i formidlingen af den skjulte oldtid i projektet.

- Narrativer og dramatisering med fortidige (fiktive) personer i hovedrollerne har vi gjort brug af i lydfortællingerne. Handlingerne er båret af den personlig fortælling, og alle er de opbygget omkring en spændingskurve. Selve udformningen af den slags narrativer vil altid være en forhandling mellem fakta, frirum for gisninger og den gode, fængslende historie. For os foregik arbejdet i en dialektisk proces mellem fageksperter, forfatter og redaktør og med sideløbende udforskning af borgernes interesse for fortiden.
- Personlige narrativer dukkede op i mødet med mennesker, der havde oplevet den lokale forhistorie på egen hånd. En kvinde, der nu boede et andet sted, havde aldrig glemt det lerkar, hun som barn fandt på sin fars mark i Lisbjerg, en anden havde følt sig som en central person i opdagelsen af middelalderskeletterne ved kirken, og en tredje – en skoledreng – levede med drømmen om en dag at finde noget vigtigt med sin metaldetektor. Flere huskede også – på godt og ondt – perioder, hvor arkæologiske udgravninger i nabolaget havde været en del af hverdagen.

S A M S K A B E L S E O G B O R G E R I N D D R A G E L S E

.....

De sidste 10-15 år har brugerinddragelse og outreach⁸ været meget stærke strømninger på museumsområdet, og der er gjort erfaringer på mange niveauer fra digital interaktivitet til publikumsdeltagelse i tilrettelæggelsen af udstillinger, åbne udgravninger m.m. Konceptet samskabelse er samtidig de senere år blevet italesat som et vigtigt redskab i kommuner og institutioners arbejde med velfærd og medborgerskab. Helt konkret var Lisbjerg for eksempel del af et samskabelsesprojekt indenfor Aarhus Kommunes tiltag Democracy, hvor mødesteder, stier m.m. blev udviklet.

I arbejdet med udforskningen af den skjulte kulturarvs potentiale til skabelse af historisk forankring og stedsidentitet placerer vi os et sted midt i mellem museal outreach og kommunal samskabelse. Ægte samskabelse kræver, at alle parter er villige til at udbrede initiativ- og definitionsretten og til at udpege både problemer og løsninger i fællesskab.⁹ Allerede i det øjeblik den ene part (i vores tilfælde museet) har defineret projektbeskrivelsen, er den første forhindring for samskabelse lagt. Ydermere definerer emnet (i vores tilfælde forhistorie), at den ene part (igen museet) er i førertrøjen. Samskabelse kan heller ikke nødvendigvis forceres og presses ind i et stramt projektforsløb på få måneder, da flere af parterne vil være private, frivillige aktører. På den anden side kan samskabelse heller ikke opstå uden en vis ramme og struktur om processen.

Igennem en eksperimentel balancegang mellem struktur og åbenhed opnåede vi – ud over en høj grad af borgerinddragelse – også elementer af egentlig samskabelse både under arrangementerne med borgerne i Lisbjerg og i mødet mellem de tre institutioner (museum, kommune og public service radio).

EKSEMPLER

• • • • •

Eksempler på samskabelseprocesser i projektet:

- Gennem omfattende mødeaktivitet mellem projektets parter opstod en fælles platform, hvor både retning og resultat af projektet blev påvirket af synergien mellem de tre forskellige indgange til inddragelsen af forhistorien i den moderne byplanlægning. Væsentlige erfaringer blev gjort omkring de andres institutioner og arbejdsgange, som vil give solidt afsæt for videre (allerede igangsat) samarbejde.
- Alene de mange timers samvær mellem projektets repræsentanter og lokale og andre borgere gav anledning til nye erkendelser for begge parter. De deltagende borgere fik ny viden om den lokale forhistorie, og hurtigt bredtes dialogen til også at gå på tværs mellem de deltagende, der delte anekdoter og betragtninger om både den fjerne og den nære historie. Fagarkæologerne oplevede, at ved at "give slip" og præsentere uforarbejdede rådata "from behind the scenes" viste det sig, at det ikke altid var det forventede, som interesserede de deltagende. Mens byplanlæggeren fik lejlighed til at være "fluen på væggen" og opsnappe borgernes fortællinger om deres færden i byen, og journalisten løbende kunne evaluere, hvordan lydfortællingerne skulle skrues sammen for at ramme plet.
- Tidskapslen er allerede nævnt, men kan i denne sammenhæng nævnes som et samskabt produkt, der fik sit eget liv i en kort periode, og som fremover kan fungere som samtaleemne og en slags fysisk metafor for den enkeltes tanker om sin egen placering i historien.
- En stor taleboble i pap og opfordringen til at stille spørgsmål til personer fra fortiden samt to spørgeskemaer lagde op til indsamling af værdifulde input fra deltagende borgere. De indsamlede svar og svarene skal præsenteres lidt mere indgående i nedenstående afsnit.

INDSAMLEDE INFORMATIONER

• • • • •

Spørgsmål til fortiden

• • • • •

En stor taleboble med et spørgsmålstejn trykt på udskåret pap udgjorde et enkelt greb til at konkretisere vores ærinde:

- At skabe dialog
- At skabe identifikation
- At skabe rum for åbne spørgsmål
- At indsamle skriftlige input

Taleboblen og tankeeksperimentet om at møde en person fra fortiden engagerede mange, og det blev i alt til 184 spørgsmål til fortiden. Øvelsen blev lavet tre gange. Første gang var ved afslutningen af aftenen med foredrag og debat om stenalderkost og fremtidsmad, og opfordringen gik på at stille et spørgsmål til en person fra stenalderen.

Anden gang taleboblen var i spil, var den ledsaget af en life-size viking udskåret i pap og opfordringen til at stille spørgsmål til en person fra vikingetiden. Denne gang var taleboblen placeret i Lisbjerg Beboerhus, som én ud af flere stationer, hvor interesserede borgere kunne bidrage med input. Hovedparten af spørgsmålene ved denne lejlighed kom fra børn.

Vikingen og taleboblen blev endvidere opstillet som en del af en udstillingsstand på Dokk1. Her indsamledes i løbet af kort tid mange spørgsmål til vikingen fra forbipasserende.

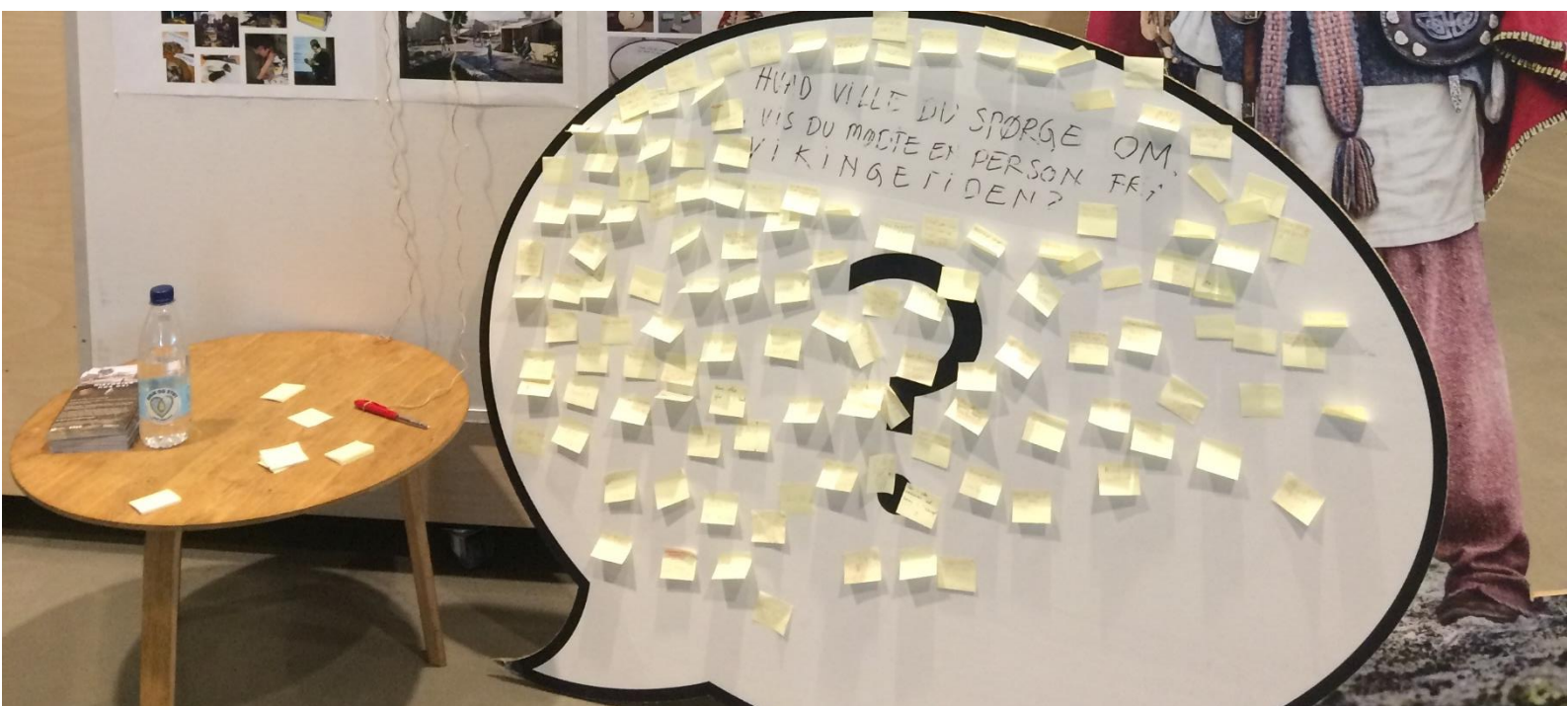
Det var tydeligt, at den forudgående stilladseringsproces ved den første lejlighed ledte spørgsmålene i retning af temaet mad og stenaldermenneskets univers, og at

spørgsmålene til vikingepersonen var præget af den dominerende forforståelse af vikingetiden. Spørgsmålene fra de to sidste lejligheder, hvor vikingen var objektet for spørgsmål, kredser i høj grad om kamp og styrke. Ved sidste lejlighed, hvor deltagelsen i øvelsen fremstod mindst forpligtende, var andelen af direkte useriøse spørgsmål og generelle spørgsmål som "hvad hedder du?" og "skal vi være venner" højest.

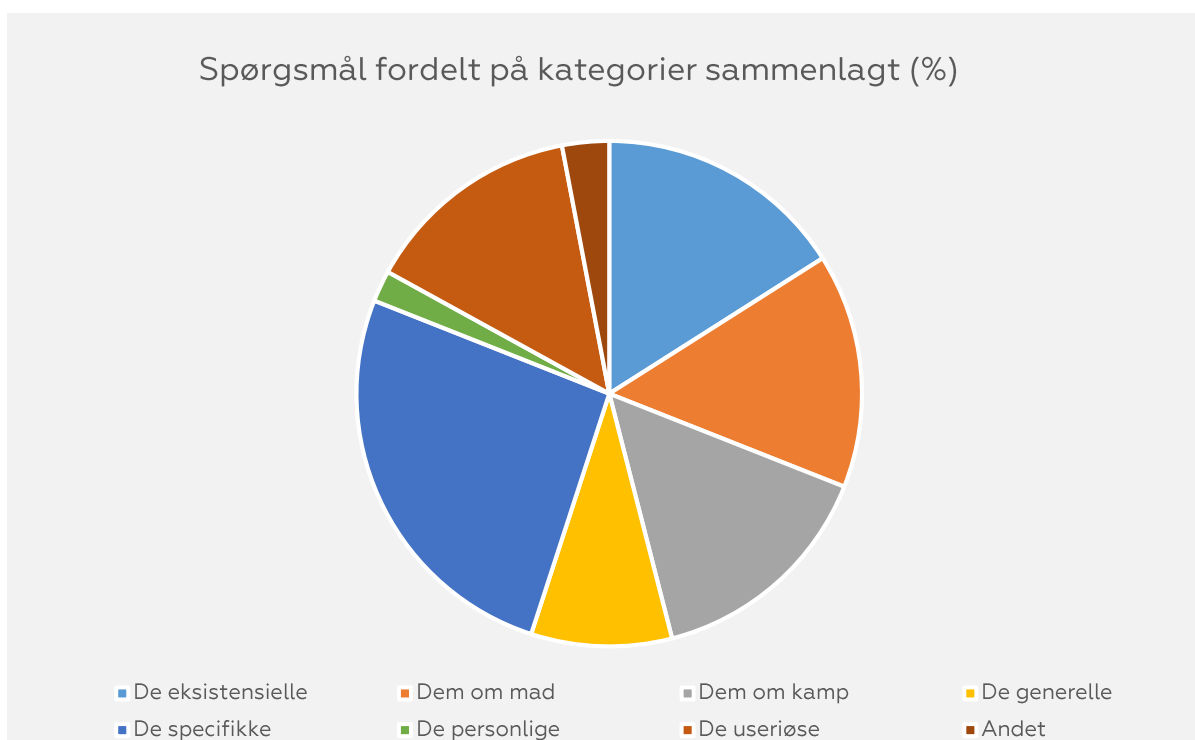
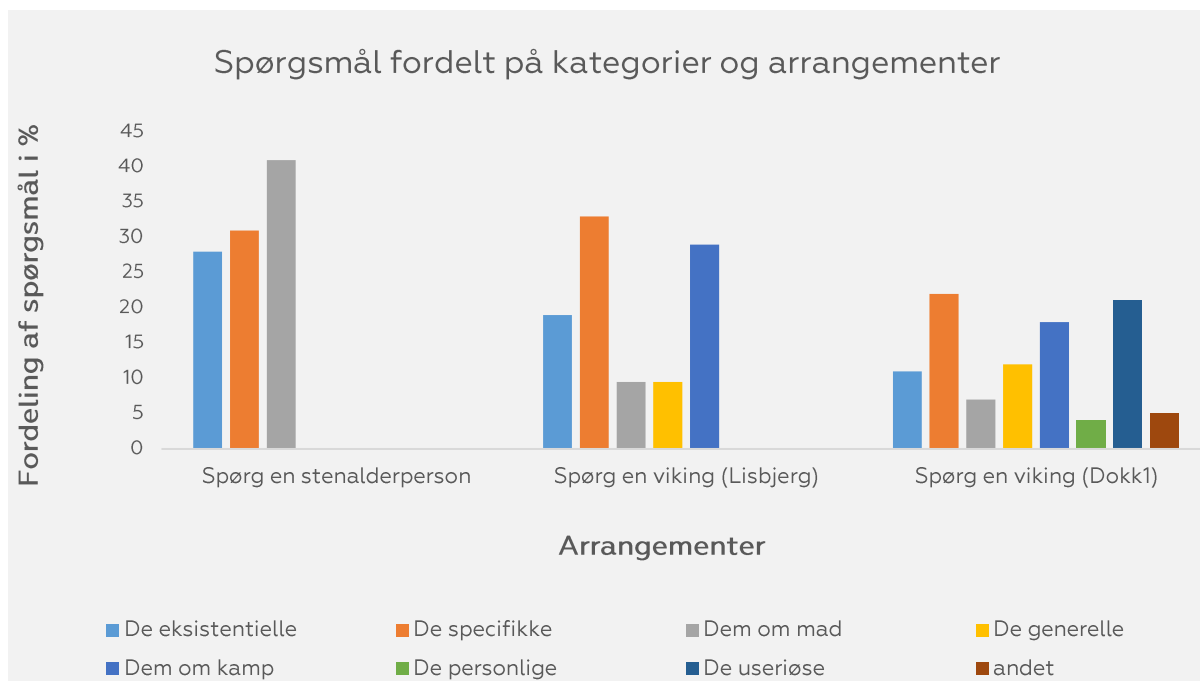
Overordnet set var der en gennemgående interesse for nære spørgsmål omkring mad, hygiejne og familieforhold i alle tre sessioner. Men samlet set er den allerstørste gruppe af spørgsmål faktisk specifikke spørgsmål, som man i det fleste tilfælde kan give kvalificerede svar på eller i hvert fald tage afsæt i ud fra et historisk fagligt ståsted. Mange af de specifikke spørgsmål er overraskende og sjove og kan give anledning til en udvidelse af repertoire af emner i museets formidling.

Spørgsmålene kan inddeles i kategorierne:

- De eksistentielle
- Dem om mad
- Dem om kamp
- De generelle
- De specifikke
- De personlige
- De useriøse
- Andet (tegninger, kruseduller, Kilroy was here)

I diagrammerne nedenfor ses spørgsmålene fordelt efter kategorier. Alle spørgsmål er listet bagerst.

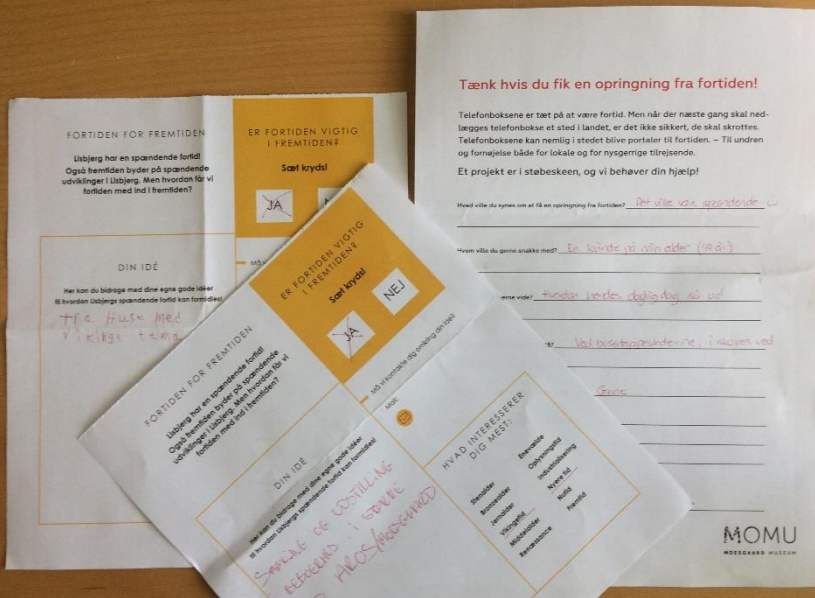
Opringninger fra fortiden

Som en del af *Historier hos os!* opstod en idé i projektgruppen, som kan blive en udløber af projektet. Det konkrete forslag – under overskriften *Opringninger fra Fortiden* – blev brugt som oplæg til dialog og respons fra lokale borgere under et arrangement i Lisbjerg Beboerhus. Projektidéen går ud på at indrette udrangerede telefonbokse på en måde, så man kan opleve at få en person fra fortiden i røret. Ved hjælp af en planche og mundtlig formidling blev idéen "pitchet" til deltagerne, som ved at udfylde et spørgeskema kunne evaluere vores idé og bringe input. Ti personer valgte at udfylde skemaet.

Besvarelserne ledte til tre værdifulde pointer:

- Der var opbakning til projektet!
- Vi fik værdifulde input til placering af en konkret formidlingsinstallation i bylandskabet, som vil kunne implementeres i projektet uden videre.
- Vi fik øjnene op for, at hvor vores projektidé var begrænset af et fagligt fokus på oldtid, blev begrebet "fortid" opfattet meget bredere i besvarelserne og omfattede også den helt nære fortid, hvor flere (indenfor tankeeksperimentet) ønskede sig at kunne få en opringing fra afdøde familiemedlemmer. Dette leder formentlig til en udvidelse af det oprindelige oldtidsfokus i et kommende projekt.

Tænk hvis du fik en opringing fra fortiden!
Telefonboksen er tæt på at være fortid. Men når der næste gang skal nedlægges telefonboks et sted i landet, er det ikke sikkert, de skal skrottes.

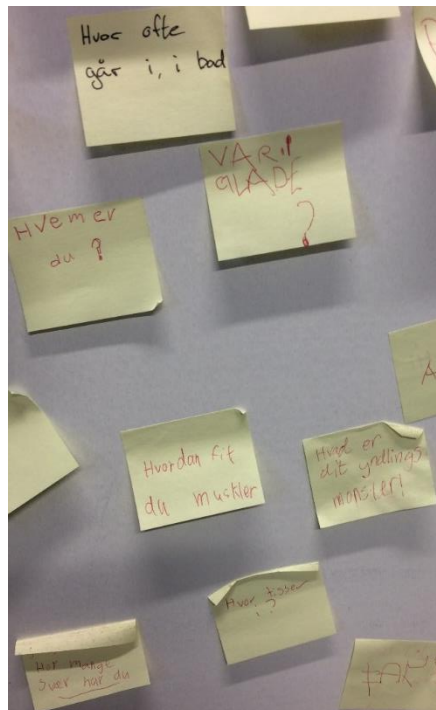
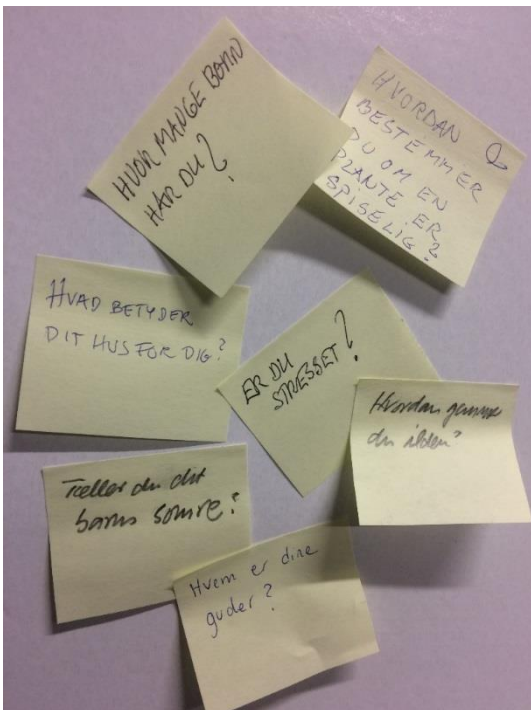
Frit forslag

• • • • •

Til arrangementet "Fortiden for fremtiden" i Lisbjerg Beboerhus var der endvidere et fortrykt ark, hvor deltagerne kunne afkrydse, hvorvidt det efter deres mening overhovedet er vigtigt at inddrage fortiden i fremtidens byudvikling eller ej, og tage stilling til om visse perioder af historien interesserede dem mere end andre m.m. Endelig kunne de nedfælde frie forslag til formidling af Lisbjergs fortid. Kun fem personer valgte at udfylde arkene.

Det lovligt luftige format i denne øvelse gjorde formentlig, at det for mange syntes svært at bidrage. Alle besvarende mente, at fortiden er vigtig, hvilket måske ikke er så overraskende i betragtning af, at de havde valgt at tage aktiv del i arrangementet.

Formidlingsforslagene lå relativt tæt op ad allerede eksisterende formidlingspraksis på området (interaktive kort, navngivning af nye veje, presse, udstilling og rekonstruktion af bygninger), men vil i alle tilfælde være mulige at inddrage i Lisbjerg under byudviklingsprocessen.

MÅLGRUPPER

• • • • •

En vigtig udfordring i et projekt som det her beskrevne er at definere hvilke målgrupper, som er i spil. Risikoen for at havne i en lidt mudret tilgang til målgrupper er stor. For hvordan indfanges "et lokalsamfund", for slet ikke at tale om alle de personer, som endnu ikke ved, at de en dag skal blive beboere i en ny bydel?

Samtidig var det i vores tilfælde ønsket, at projektet skulle fungere som et synligt pilotprojekt med relevans for en større region, og det skulle være del af et nationalt samarbejde inden for rammerne af Historier om Danmark! Faren for at sigte efter alle og ramme ingen var overhængende.

For at ramme så bredt som muligt på den lokale front var der indtænkt en variation i arrangementerne for at imødekomme forskellige målgrupper; børn, unge, voksne, ældre, dem som ved meget og dem, som har minimal viden om historie, kulturforbrugere og mindre kulturforbrugende, samt nye tilflyttere og "de gamle" beboere i Lisbjerg.

Blandt andet var arrangementerne fordelt ligeligt mellem Lisbjergskolen, der ligger i "den nye" del af Lisbjerg og repræsenterer børn og børnefamilier og Beboerhuset i "den gamle" del af Lisbjerg, og som samtidig appellerer til aktive borgere i beboerforeningen der i blandt de ældre generationer.

Vi benyttede os naturligvis også af en gruppe af "ambassadører" i byen, som vi knyttede kontakt til allerede tidligt i projektforsløbet. Vi blev mødt med åbenhed og interesse og fik værdifuld hjælp i planlægningen af disse kernepersoner. Gruppen bestod af: Formanden for det lokale fællesråd, formanden for beboerforeningen, kirkegårdsgraveren, Boligforeningen Ringgårdens repræsentant for nye og kommende tilflyttere samt Lisbjergskolens Kulturkoordinator. Efter de offentlige arrangementer var skudt i gang, kom en gruppe af lokale personer – der i blandt også børn – til at optræde som faste deltagere ved arrangementerne.

Alle arrangementer var stort set lige godt besøgt. Det kunne konstateres, at der var borgere i alle aldre repræsenteret, og at en god del af de besøgene kom fra andre steder end Lisbjerg (navnlig fra den nordlige del af Aarhus og Aarhus C).

Der blev annonceret meget bredt gennem Facebook (lokale samt museets, kommunens, P4 Østjyllands og dr.dk's Facebookgrupper), gennem lokalpressen, Moesgaard Museums hjemmeside og nyhedsbreve, fysiske opslag og flyers i Lisbjerg (bl.a. på Lisbjergskolen) samt en omfattende dækning i P4 Østjylland. Der blev endvidere skabt opmærksomhed omkring projektet gennem en udstillingsstand på Dokk1 og gennem to artikler på dr.dk's hjemmeside.

Det er kun lykkedes os at få en lille del af alle de mennesker, som vi har rakt ud til gennem vores annoncering til at deltage aktivt. Det betyder dog ikke, at der ikke er langt flere end de aktive deltagende, som har taget del i projektet.

Fra forskning i internetkultur stammer en tommelfingerregel i brugen af sociale medier, der siger, at 1 % skaber nyt indhold, 9 % engagerer sig i fællesskabet og skriver kommentarer mv., mens 90 % følger med i samtalen/indholdet uden at tage aktiv del¹⁰.

I vores tilfælde deltog ca. 130 borgere aktivt i arrangementerne i Lisbjerg, hvoraf 15 udfyldte spørgeskemaer. Ca. 45 børn og voksne som bidrog til Tidskapslen med andre effekter som genstande, breve, tegninger, fotos m.m. 117 børn udfyldte sedler til Tidskapslen på Lisbjergskolen om dem selv og deres hverdag. 124 personer bidrog med spørgsmål til fortiden på Dokk1. Til sammen var der over 250 personer, som i større eller mindre grad bidrog aktivt til at skabe nyt indhold i projektet.

Derudover var der de resterende børn og lærere på Lisbjergskolen som ikke bidrog aktivt, men som vi var i kontakt med vedrørende Tidskapslen. Formodentlig har budskabet om projektet også bredt sig i Lisbjerg i almindelig daglig tale. På Facebook-siden *Historier hos os!* har der været en organisk rækkevidde på (i skrivende stund) 3.246 unikke personer, og en boostet rækkevidde på 66.072 unikke personer. P4's dækning af projektet er formodentlig nået ud til endnu flere, og dertil kommer formidling af projektet via nyhedsbreve fra Moesgaard Museum, Boligforeningen Ringgården, Beboerforeningen i Lisbjerg m.fl. Lydfortællingerne, der kan opleves på den skiltede rute i Lisbjerg, er offentligt tilgængelige og de vil formodentlig blive streamet løbende fremover.

Det må derfor formodes, at vores intensive fokus på fortiden i et specifikt lokalområde i en komprimeret periode har givet genlyd til langt flere end de aktivt deltagende.

KONKLUSION

• • • • •

Selv om projektets fokus var den fjerne fortid, kom de dialogiske passager naturligt til at indeholde elementer af historie fra alle tider. Den nære historie (som i stilen fra 1966), tankerne om ens eget liv som en del af historien (Tidskapslen) og identifikation med fortiden via egne livserfaringer (workshopøvelser) bidrager tilsammen til at understøtte fornemmelsen af et netværk af tråde, der strækker sig både bagud og frem i tid.

Projektet er blevet et startskud til en proces, der forhåbentlig får sit eget liv fremover. En gruppe af engagerede borgere er nu klædt på og "hooked" på fremover at beskæftige sig med områdets forhistorie. Flere har indgivet kontaktoplysninger og indvilliget i at bidrage til et konkret kommende projekt.

Samskabelsen af lydfortællingerne i krydsfeltet mellem journalistik, fiktion og fakta har skabt nye forståelser for de respektive faggrene, som vil være relevante i et utal af sammenhænge, hvor lokalpresse og museum er gensidigt afhængige.

Over 250 personer har bidraget med skriftlige input, der kan kvalificere inddragelsen af kulturarvsformidlingen i byplanlægningen, og som samtidig har aktiveret refleksioner hos den enkelte om fortiden og dens rolle i nutiden og fremtiden. Endvidere fortsætter samarbejdet mellem kommune og museum, og der vil utvivlsomt opstå helt nye og samskabte måder til at indtænke kulturarven i byplanlægningen. Faktisk er der allerede tre afledte projekter i støbeskeen, hvoraf det ene involverer et nyt lokalområde.

Se mere på www.historierhosos.dk

¹ (Rapport af Kulturarvsstyrelsen og fonden Realdania 2005: *Kulturarv en værdifuld ressource for kommunernes udvikling. En analyse af danskernes holdninger til kulturarv*; Rapport af European Network on Cultural Management and Cultural Policy Education 2015: *Cultural Heritage Counts for Europe*).

² Begrebet "midlertidighed" bruges indenfor byplanlægning om den strategiske inddragelse af aktiviteter (gerne borgerdrevne) før, under og efter en byudviklingsproces. (Se rapport af 12Byer 2015: *Midlertidighed. Nye veje til borgerinvolvering. Udarbejdet af 12byer for Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter*).

³ (Nis Grønhøj Madsen 2015: *Plads til deltagelse. En introduktion til kommunal samskabelse*).

⁴ (Andersson, B. 2001: *Forestillede fællesskaber- refleksioner over nationalismens oprindelse og udbredelse*; Hobsbawm, E. 2012: *The Invention of Tradition*)

⁵ (Urban Lab, Kulturregion Østjysk Vækstbånd 2015 (red.) *Stedsidentitet*).

⁶ (Stender, M. 2015: Kan steder identitet designes? *Byplan*, 67, s. 43)

⁷ Med henvisning til forståelsesmulighederne ved at anlægge et Longue durré-perspektiv på historien første gang fremsat af Ferdinand Braudel (Braudel, F. & Matthews, S. 1982: *On History* The University of Chicago Press).

⁸ Begrebet "outreach" kommer fra den engelske museumstradition og har vundet indpas i det danske museumsvesen gennem det seneste årti. "Outreach" handler bl.a. om at opnå en brugerorienteret dialog og komme samfundet uden for museerne i møde (Kirsten Drottner et al 2011: *Det interaktive museum*, s. 203)

⁹ (Bresser, B. 2013: *Et magasin om Samskabelse – Inspiration til velfærdsmagere*. Udgivet af Frivilligrådet i forbindelse med Frivilligrådets årsmøde 2013, s. 6)

¹⁰ (Jakob Nielsen 2009: *The 90-9-1 Rule for Participation Inequality in Social Media and Online Communities*, <https://www.nngroup.com/articles/participation-inequality/>)

Udarbejdet af Moesgaard Museum 2017

Tekst og layout: Projektleder Julie Lolk, Viden & Samlinger, Moesgaard Museum

Spørgsmål til en person fra stenalderen (Lisbjerg):

De eksistentielle:

Findes kærligheden?

Tænker du på døden?

Er du stresset?

Din største frygt? Din største glæde?

Hvem er dine guder?

Har du nogen drømme? Hvis ja, hvad drømmer du om?

Hvad drømmer du om?

Hvad skal du hygge med i weekenden?

Hvordan ser du fremtiden?

Ser fremtiden lys ud for dig og din familie?

Hvordan ser du dig selv om ti år?

Dem om mad:

Hvor fik du salt til maden midt i landet?

Hvad er din favoritdrik?

Hvad optager dig, når du er mæt?

Hvad ville du spise, hvis du kunne vælge?

Vil du spise med?

Vil du spise kæmpehjort eller thai-mad?

Skal vi dele en bajer?

Vil du med hjem til en kop kaffe?

Kan du lide det, som du får at spise?

Er landbrug bedre end jagt/indsamling?
Hvor mange timers jagt har du hver uge?
Går du nogensinde sulten i seng?
Korn, gær, øl... Hvornår?
Hvad er din livret?
Sukker... Har vi altid været søde?
Hvordan bestemmer du om en plante er spiselig?

De specifikke:

Hvor mange fuldmåner tog det at bygge din stammebåd?
Hvordan laver I krukker?
Hvor gemmer du ilden?
Er du gift? Har du været gift flere gange?
Hvor mange børn har du?
Hvor stor er din familie?
Tæller du dit barns somre?
Hvad betyder dit hus for dig?
Udveksler/underviser man hinanden i de forskellige stormøder?
Hvor kommer du fra?
Hvor kommer I fra?
Har du været udenfor dit område?

Spørgsmål til en viking (Lisbjerg):

De eksistentielle:

Hvad er du allermest bange for?

Var det dårligt dengang?

Hvad er det værste, du har prøvet?

Hvad er det sjoveste, du har oplevet?

Dem om mad:

Hvad har du fået at spise til aftensmad?

Hvad fik du til morgenmad?

Dem om kamp og kræfter:

Hvorfor ser du så uhyggelig ud?

Hvor mange lande har du angrebet?

Har du altid våben på dig?

Hvad gør du, når du bliver sur?

Angrer du dine handlinger?

Hvor tit er du oppe og slås?

De generelle:

Hvor bor du?

Hvad hedder du?

De specifikke:

Hvor mange kærester havde du?

Hvor mange børn har du?

Hvorfor har du så mange smykker på, når du er en mand?

Hvad er en otteårig drengs livret?

Hvilke spil legede I i jeres fritid?

Hedder du Thor?

Må jeg komme ind i smedjen?

Spørgsmål til en viking (Dokk1):

De eksistentielle:

Hvordan så jeres ritualer ud?

Hvor meget fyldte religion i hverdagen?

Hvad betyder guderne for dig?

Hvad for en gud kan du bedst lide?

Er det hårdt at være viking?

Er det svært at være viking?

Hvad frygtede du mest?

Hvad er dit yndlingsmonster?

Hvad drømte du om?

Hvad føler du er meningen med din eksistens?

Hvad betyder naturen for dig?

Hvordan håndterede I død?

Dem om mad:

Hvilken slags mjød var den bedste?

Hvad spiste du?

Spiste I meget fisk?

Spiste man kager i vikingetiden?

Har du slik?

Hvordan var mjøden?

Hvad er din livret?

Dem om kamp og kræfter:

Har du dræbt nogen før?

Har du plyndret noget?

Har du slået nogen ihjel? Hvem? Hvorfor?

Har du været på tog?

Hvor mange gange har du været i krig?

Hvor mange har du slået ihjel?

Hvem kæmper du for?

Hvor mange kampe har du været i?

Hvor mange kristne har du hugget hovedet af i dag

Hvor mange sværd har du?

Hvor tit går man i krig?

Hvordan fik du muskler?

Må jeg få dine kræfter?

Hvordan ser dit våben ud?

Skal vi vær venner og træne sammen?

Do you even lift?

Var danerne virkelig så seje (eller frygtindgydende) som vi gør dem til?

Voldtog du?

Ik slå mig ihjel!

Er du sej?

Er det som i "Vikings"?

Ser I alle sammen ud som i "Vikings"?

De personlige:

Hvor ofte går I i bad?

Hvor sover man?

Hvor mange gange om måneden plejede I at gå i bad?

Hvor tisser I?

Hvordan kom du på wc?

Hvordan gik I på toilettet?

Går du tit i bad?

Børster du tænder?

8/4

De generelle:

Hvordan har du det?

Har du det godt?

Kan du danse?

Er det sjovt?

Var I glade?

Hvordan er dine venner?

Skal vi være kærester?

Vil du være min kæreste?

Skal vi være kærester?

Elsker dig!

I love you

Kan du være min bedste ven?

How do you get a job?

Hvad arbejder du med?

Hvem er du?

Hvor mange år er du?

Hvor gammel er du?

Hvad hedder du?

Hvad hedder du?

Hvad hedder du?

Hvad hedder du?

Hvad hedder du?

Hvad hedder du?

De specifikke:

Hvem var bedst Danmark, Norge eller Sverige?

Hvor er brætspillet?

Hvordan behandlede man menneskene fra Mellemøsten?

Hvorfor sejler I med skibe?

Hvorfor var der ikke nogen skoler?

Synes du andre folk lugter?
Hvilke mål har piger og drenge i deres liv?
Hvornår blev du født, og hvornår døde du?
Kneppede I med mænd?
Må jeg låne din kappe?
Må jeg prøve din hat?
Hvad er klokken?
Er det sjovt at jage dyr?
Er du norsk?
Er du på svampe?
Fortæl en god joke
Do you know Thailand?
Havde man cykler?
Hedder du Sten?
Har du en hest?
Has perdido los cuernos (du har tabt hornene)?
Kan man tale?
Havde de legetøj?
Hvad gør man, hvis man har kræft?

De useriøse:

Hvor blev Røde Orm begravet?
Vil du med på hotel?
Hvornår får Olivia sit første kys?
Er du på Insta?
Får Zahra nogensinde en kæreste?

Prom?

Teramo was here

Får jeg nogensinde en kæreste?

Forza Foggia!

Kender du Tilde Midtiby?

Hvor skæv er du lige nu?

Vil du følge vores Facebookside "klubben for dem, der synes vikinger er sejere end kristne" husk at subscribe.

Har du nogensinde skudt nogen med en sniperriffel fra et klokketårn, hvis ja, hvor mange?

Hej Daniel! Knus fra Esbjerg

Far-daws

Hvilken Iphone har du?

Tæller footnotes med i wordcount?!

Er der gode Pokemon'er?

Harald Blåtand – har du Bluetooth?

Hvordan går det med Ragnar fra "Vikings"?

Er du model?

Følg mig på Insta

Kan Sebastian lide mig?

Andet:

+ 5 ulæselige